מסורת הש"ס

הלכה ה מתני' חייב אדם וכו'. כלומר כשמברך דיין האמת על הרעה חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך בשמחה הטוב והמטיב על הטובה: וביצר רע. בשעת עברה וכעס והאף שכל זה הוא יצר רע: ד"א בכל מאדך בכל מדה. המדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורענות: לא יקל אדם את ראשו. לא ינהג קלות ראש כנגד שער המזרח חוץ להר הבית אשר בחומה הנמוכה אשר לרגלי הבית במזרח לפי שכל השערים מכוונים זה כנגד זה שער המזרח שער עזרת נשים ושער עזרת ישראל ופתח האולם והיכל ובית קדשי הקדשים. בימי מקדש ראשון כשהיה אמה טרקסין אבל בבית שני היו שתי פרוכת זה לפנים מזה: ובאפונדתו. אזור חלול שנותנים בו מעות פ"א בגד שלובש על בשרו לקבל הזיע' שלא לטנף שאר הבגדים וגנאי לאדם לצאת באותו בגד לבדו: קפנדריא. ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו כדי לקצר הלוכו דרך שם ולשון קפנדריא אדמקיפנא דרי איעול בהא כלומר בעוד שאני צריך להקיף שורות של בתים אקצר מהלכי ואכנס דרך כאן: ורקיקה. אסורה בהר הבית מק"ו ממנעל מה מנעל שאינו דרך בזיון אסו' רקיק' שהיא דרך בזיון לא כל שכן: כל חותמי ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם. במס' תענית בפ"ב אמרינן עונין אמן במקדש והמברך אומר בסוף כל ברכה ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם כך היו אומרים במקדש ראשון והעונין אחריהם אומרים בשכמל"ו ומשקלקלו המינין הכופרים בתחיית המתים ואמרו אין עולם אלא זה התקינו עזרא וסיעתו שיהו אומרים ברוך אתה ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם להוציא מלב המיני': והתקינו שיהא אדם שואל את שלום חבירו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות ולמדו מבועז שאמר לקוצרים ה' עמכם וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קעבד ולא גמרינן מיניה ת"ש מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו אלא שבשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה ת"ש ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוז את בועז לאמר שמדעתו עשה אלא למוד מזקני אומתך כי יש לו על מי להסמך שנא' עת לעשות לה' הפרו תורתך פעמים שמבטלין ד"ת כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו זהו רצונו של מקום שנאמר בקש שלום ורדפהו מותר להפר דברי תורה ולעשות דבר הנראה אסור מפני השלום: **גמ'** לעולם ידך על העליונה. בין לדין בין לרחמים לפיכך מברכין על הרעה כשם שמברכין על הטובה: כשהוא נותן דימוס. רחמים: ספקולא. גזר דין: ששטף בדינו. שטף למדת הדין יותר מן הראוי: אבל הקב"ה אינו כן. לפי שהדין שלו הוא רחמים שלפעמים בא לכפרת עון או כיוצא בו לטובתו של האדם: באלהים. כל מקום שנאמר אלהים הוא דין וה' הוא רחמים: בנין אב שבכולם. דמפורש ביה בהדיא כן: עשה מאהבה עשה מיראה. כלומר אף שתעשה דבר מאהבת השם מ"מ תשים ג"כ יראת רוממותו נגד פניך א"נ עשה מאהבה במצות עשה ועשה מיראה שתזהר לפרוש מהל"ת: שאם באת לשנוא. התורה והמצוה ולהשליך אחרי גוך: שאם באת לבעט. ולעבור על הל"ת: שבעה פרושים הן. גרסי' לה בסוף פ"ה דסוטה ובבבלי שם פ"ג ומפרש לה התם בענין אחר: טעין מצוותיה על כתפיה. להראות עצמו לבריות: אקיף לי. המתן לי מעט שאני רוצה לעשות מצוה ואין לי פנאי לדבר עמך: ומקזז חדא בחדא. שהוא מקיז ומנכה העבירה נגד המצוה וחושב בדעתו שהמצוה תכפר על העבירה: מאן דאית לי מה. מהמיעוט שיש לי איזה דבר מה

אנא

ברכות נד.

תורה אור

הלכה ה מתני' [א] *חייב אדם לברך על הרעה
כשם שמברך על הטובה. שנא'
דברים ו °ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך ובכל נפשך ובכל
מאדך בכל לבבך בשני יצרים ביצר טוב וביצר רע.
בכל נפשך אפילו נוטל את נפשך. בכל מאודך בכל
ממונך. דבר אחר בכל מאודך בכל מידה ומידה
שהוא מודד לך בכל הוי מודה לו מאד מאד. [ב] לא
יקל אדם את ראשו כנגד שער המזרח שהוא מכוון
כנגד בית קדשי הקדשים. [ג] ולא יכנס להר הבית
במקלו ובמנעלו ובפונדתו ובאבק שעל רגליו ולא
יעשנו קפנדריא ורקיקה מקל וחומר. כל חותמי
ברכות שבמקדש היו אומרים מן העולם. ומשקלקלו
המינין אמרו אין עולם אלא אחד התקינו שיהו אומרים
מן העולם ועד העולם והתקינו שיהא אדם שואל את
רות ב שלום חבירו בשם. שנאמר °והנה בועז בא מבית
שופטים ו לחם ויאמר לקוצרים ה' עמכם ואומר °ה' עמך גבור
משלי כג החיל ואומר °אל תבוז כי זקנה אמך ואומר °עת תהלים קיט
לעשות לה' הפרו תורתך ר' נתן אומר הפרו
תורתך עת לעשות לה': **גמ'** רבי ברכיה בשם
שם צב רבי לוי על שם °ואתה מרום לעולם ה'. לעולם
ידך על עליונה. בנוהג שבעולם מלך ב"ו יושב
ודן כשהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו. וכשהוא
נותן ספקולה הכל מרננים אחריו. למה ששטף
בדינו אבל הקב"ה אינו כן אלא ואתה מרום לעולם
ה' לעולם ידך על עליונה. רבי הונא בשם רבי
שם קא אחא °לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה לך ה'
אזמרה אמר דוד לפני הקב"ה *אם חסד אתה
עושה עמי אשירה ואם משפט אתה עושה עמי
אשירה. בין כך ובין כך לה' אזמרה. אמר רבי
שם נו תנחומא בן יהודה °באלהים אהלל דבר בה' אהלל
דבר בין על מדות הדין בין על מדות הרחמים
שם אהלל דבר. ורבנן אמרין °כוס ישועות אשא
קטז ובשם ה' אקרא צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא
בין כך ובין כך ובשם ה' אקרא. אמר רבי יודן
איוב א בן פילה הוא שאיוב אמר °ה' נתן וה' לקח יהי
שם ה' מבורך. כשנתן ברחמים נתן. וכשלקח
ברחמים לקח. ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך
בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו. *אמר רבי
אלעזר כל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו. בנין
דה"ב יח אב שבכולם °וה' דבר עליך רעה. *עשה מאהבה
ועשה מיראה עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע
כי אתה אוהב ואין אוהב שונא. עשה מיראה שאם
באת לבעט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט.
*שבעה פרושין הן פרוש שיכמי. ופרוש ניקפי.
ופרוש קיזאי. פרוש מה הנכיי. פרוש אדע חובתי
ואעשנה פרוש יראה פרוש אהבה. פרוש שיכמי טעין מצוותא על כיתפא פרוש ניקפי אקיף לי ואנא עביד מצוה
פרוש קיזאי עביד חדא חובה וחדא מצוה ומקזז חדא בחדא פרוש מה הנכייה מאן דאית לי מה נא מנכי עביד
מצוה

ברכות ס.

ירושל' סנהדרין פ"א ה"א.

סוטה כב: ירושלמי סוטה פ"ה ה"ה כה"ע. וע' תוס' סוטה שם ד"ה פרוש.

שם סוטה כב:

עין משפט נר מצוה

נו
א מיי' פ"י מה"ב ה"ג סמ"ג עשין כז טוש"ע או"ח סי' רכב ס"ג

נז
ב מיי' פ"ז מה' בית הבחירה ה"ח

נח
ג מיי' שם ה"ב סמ"ג עשין קסד

פירוש מבעל ספר חרדים

פי' ה"ר עובדיה

מתני'. חייב אדם לברך על הרעה. כשמברך דיין האמת על הרעה חייב לברך בשמחה ובלב טוב כשם שמברך הטוב והמטיב על הטובה: ד"א בכל וכו' בכל מדות המדודות לך בין מדה טובה בין מדת פורעניות עכ"ל גמרא:

פי' ה"ר עובדיה

מתני'. לא יקל אדם ראשו. לא ינהג קלות ראש: כנגד שער המזרח. חוץ להר הבית אשר בחומה הסמוכה אשר לרגלי הר הבית למזרח לפי שהוא מכוון שכל השערים מכוונין זה כנגד זה שער המזרח שער עזרת נשים שער עזרת ישראל ופתח האולם והיכל ובית קדש הקדשים בימי בית ראשון: ובאפונדתו. אזור חלול שנותנין בו מעות פי' אחר בגד שלובש על בשרו לקבל בו הזיעה שלא יטנף בו שאר בגדים וגנאי לאדם לצאת באותו בגד לבדו: קפנדריא. ליכנס בפתח זה ולצאת בפתח שכנגדו כדי לקצר הליכו דרך שם ולשון קפנדריא אדמקפנא דרי איעול בהא כלומר בעוד שאני צריך להקיף שורות של בתים אקצר מהלכי ואכנס דרך כאן: ורקיקה אסורה בהר הבית מקל וחומר ממנעל ומה מנעל שאינו דרך בזיון [אסורה] רקיקה שהיא דרך בזיון לא כל שכן: כל חותמי ברכות שהיו במקדש. המברך אומר בסוף כל ברכה ברוך [אתה] ה' אלהי ישראל מן העולם ועד העולם חונן הדעת וכן בכולן; והן עונין בשכמל"ו שאין עונין אמן אחר כל ברכה שבמקדש דכתיב בעזרא קומו וברכו את ה' אלהיכם מן העולם ועד העולם ואומר אח"כ ויברכו שם כבודך כלומר שעונין בשכמל"ו ואשמועינן הכא דבמקדש ראשון לא היו אומרים אלא ברוך אלהי ישראל מן העולם ולא יותר ולא היו אומרים ועד עולם: משקלקלו המינין. שאין מאמינין בתחיית המתים ואמרו אין העולם אלא זה התקינו עזרא ובית דינו שיהו אומרים מן העולם ועד העולם לומר ששני עולמות יש העוה"ז והעוה"ב להוציא מלב המינין שכופרין בתחיית המתים: שיהא אדם שואל בשלום חבירו בשם. בשמו של הקב"ה ולא אמרינן מזלזל הוא בכבודו של מקום בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו ולמדו מבועז שאמר לקוצרים ה' עמכם. וכי תימא בועז מדעתא דנפשיה קעביד ולא גמרינן מיניה ת"ש מן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך גבור החיל וכי תימא לא שאל המלאך בשלום גדעון ולא ברכו אלא בשליחותו של מקום הודיעו שהשכינה עמו ולא גמרינן מיניה ת"ש ואומר אל תבוז כי זקנה אמך אל תבוס את בועז לאמר שמדעתו עשה. אלא למוד מזקני אומתך כי יש לו על מה להסמך שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך: ר' נתן אומר הפרו תורתך. פעמים שמבטלין דברי תורה כדי לעשות לה' אף זה המתכוין לשאול בשלום חבירו וזהו רצונו של מקום שנא' בקש שלום ורדפהו מותר להפר ולעשות דבר שנראה אסור: דימוס רחמים: ספק. ולא משפט: שטף בדינו. לדיק עם רשע: אם באת לשנוא. להמנע ממצות עשה שאין במניעתה עונש בתורה אין אוהב שונא ונמנע מעשות רצון אוהבו: לבעוט. לעבור על לא תעשה: טעון מצותיו. כלומר שרוצה לטרוח בגופו אבל לא בממונו ובבבלי פי' מעשה שכם שנימולו שלא לשם שמים: אקיף לי. אם ימצא בהקפה מה לקנות לצדקה או למצוה אחרת יקח לפרוע אחר זמן פרוטה פרוטה: ומקזז. משוה אותן: מה הנכייה. מה הנאה לי במצותם

ע

שנויי נוסחאות (שו"א) **אדם** כד"ו ליתא. (שו"י) **ובפונדתו** כד"ו **ובאפונדתו.** (שוי"ב) **שבמקדש** כד"ו **שהיו בבמקדש.** (שוט"ז) **ואומר ה' עמך גבור החיל** כד"ו כל זה ליתא. (שוי"ז) **אל תבוז** במקרא **ואל תבוז. ואומר עת** כד"ו **ואומר** ליתא. (שוכ"א) **עליונה** כד"ו **העליונה.** (שוכ"ה) **עליונה רבי הונא** כד"ו **לעליונה רבי חונא.** (שול"ה) **פילה** בכי"ר **פלייה. ה' נתן** (איוב א'). (שומ"ז) **ומקזז** כד"ו **ומקזו. הנבייה** בכי"ר **נבייה. מה נא** כד"ו **מהנא.**

ברכות סז

מראה הערוך

כשהוא נותן דימים כו' (בערוך ע' דמס ג') כשהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו וכשהוא נותן ספיקלא הכל מרננין אחריו למה שיש שטף בדינו וכו'. (מוסף הערוך פי' דימוס בל"ר עפילה. סליחה. ופי' ספיקלא (ספיקולא) בל"ר יסורים ועונשי סגוף). [עשה מאהבה]. בערוך (ע' פרוש) גרס כאן „ואהבת את ה' אלהיך (דברים ו' ה') וכתיב (שם י"ג) את ה' אלהיך תירא עשה מאהבה כו': [כי] אתה אוהב. גירסת הערוך „שאתה": [מבעט] גירסת הערוך בועט: **פרוש** שכמי טעין מצוותא על כיתפא. בערוך (שם) פרוש שכמי מחזי טעון מצוותא אכתפיה כגון עצים לעשות סוכה וכיוצא בה: [חדא בחדא] פרוש מה הנכייה כו'. גירסת הערוך (שם) חדא לחדא פרוש מדוכיא (בדפוס ראשון ובכתב יד פרוש מה נכייתא) מה דאית לי אנא מנכת ואנא עביד מצוה. פרוש מה חובתי ואעשנה הי דא חובה עבדית דנעביד חדא מצוה דכוותה. **פרוש יראה** כאיוב. פרוש אהבה כאברהם כדכתיב (ישעיה מא. ח') זרע אברהם אוהבי. אין לך חביב מכולם כאברהם שהוא פרוש אהבה:

חדושי רד"א

כשהוא נותן דימוס כו'. נ"ב דימוס לשון הצלה עי' בערוך ערך דמס שמפרש לשון הצלה. ואפשר לומר דבבבלי מס' ע"ז דף י"ז ע"ב שאמר ההגמון לר' אלעזר דימוס פטור אתה. פי' של דימוס הצלה:

עמודי ירושלים תנינא

עשה מאהבה רוקח (בשורש אהבת השם) הביא בשם הספרי וז"ל ואהבת את ה' אלהיך עשה מאהבה שהעושה מאהבה שכרו כפול ומכופל כאהבת האבות ואהבת אוהבהו על הבריות כאברהם אביך שנאמר ואת הנפש אשר עשו בחרן וגו' שגיירן והכניסן תחת כנפי השכינה בכל לבבך בשני יצרך ביצר טוב וביצר רע בכל לבבך שלא יהא לבך חלוק על הקב"ה ובכל נפשך אפילו הוא נוטל את נפשך שמעון בן עזאי אומר אהבהו עד מצוי נפש (דברים י"א ג') לאהבה את ה' אלהיכם שמא תאמר הריני לומד תורה בשביל שאהא עשיר בשביל שאקרא רבי בשביל שאקבל שכר לעולם הבא בשביל שאשב בישיבה בשביל שאאריך ימים תלמוד לומר לאהבה כל מה שתעשו לא תעשו אלא מאהבה:

מהר"מ יפ"ם

ה' עמכם נ"ב ויאמרו לו יברכך ה'. ואומר ה' עמך גבור החיל ואומר אל תבוז וכו' כצ"ל וכ"ה בבבלי (ס"ג ע"א) ומקשה שם הבבלי מאי ואומר וכי תימא בועז מדעתיה דנפשיה קאמר תא שמע ה' עמך גבור החיל וכי תימא מלאך הוא דקאמר ליה לגדעון ת"ש אל תבוז כי זקנה אמך ואומר עת לעשות לה' הפרו תורתך:

ברכות סז